

Andrzej Zieliński

Kodeks postępowania cywilnego po nowelizacji w 1996 r.

Palestra 40/7-8(463-464), 13-26

1996

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Kodeks postępowania cywilnego po nowelizacji w 1996 r.

I. Uwagi wstępne

Od dnia 1 lipca 1996 r. obowiązuje w Polsce znowelizowany kodeks postępowania cywilnego (ustawa z 1 marca 1996 r. o zmianie Kodeksu postępowania cywilnego, rozporządzeń Prezydenta Rzeczypospolitej – Prawo upadłościowe i Prawo o postępowaniu układowym, Kodeks postępowania administracyjnego, ustawy o kosztach sądowych w sprawach cywilnych oraz niektórych innych ustaw – Dz.U. z 1996 r., Nr 43, poz. 189).

Zasadnicze, wręcz rewolucyjne, zmiany dokonane ową nowelizacją w postępowaniu cywilnym wymuszają potrzebę pilnego zapoznania się z treścią zmienionych oraz nowych przepisów kodeksu postępowania cywilnego.

Wprowadzono, w miejsce dotychczasowego systemu dwuinstancyjnego – system trójinstancyjny, a mianowicie: sądy pierwszej instancji (sądy rejonowe i sądy wojewódzkie), sądy drugiej instancji (sądy wojewódzkie i sądy apelacyjne, jako rozpoznające apelacje) oraz sąd trzeciej instancji – Sąd Najwyższy, który rozpoznaje kasacje. Niezależnie od powyższego, nowela do kodeksu postępowania cywilnego wprowadza istotne i liczne zmiany w wielu przepisach dotychczasowego kodeksu.

Po wielokrotnych nowelizacjach, związanych ze zmianami ustrojowymi w Polsce oraz transformacją gospodarczą (w latach 1989–1992) kodeks postępowania cywilnego w zasadzie skutecznie bierze rozbrat z ideą socjalistycznego procesu cywilnego.

Rzecz jednak w tym, aby ów rozbrat nastąpił również w sposobie myślenia i wprowadzania w życie k.p.c. przez prawników praktyków (sędziów, adwokatów, radców prawnych i prokuratorów), co wydaje się być znacznie trudniejszym zadaniem aniżeli dokonanie zmian legislacyjnych.

Celem niniejszego artykułu jest przybliżenie, zwłaszcza praktyce, znowelizowanych przepisów kodeksu postępowania cywilnego.

W artykule pomijam instytucje apelacji i kasacji, którym ze względu na wagę oraz obszerność, poświęciłem odrębne artykuły¹.

II. Zmiany w przepisach ogólnych kodeksu

W tytule wstępnym kodeksu postępowania cywilnego, zawierającym przepisy ogólne o charakterze podstawowych założeń polskiego postępowania cywilnego, dokonano jednej, niezwykle istotnej zmiany.

Skreślony został mianowicie § 2 art. 3 k.p.c., który nakazywał sądowi dążność do wszechstronnego zbadania wszystkich istotnych okoliczności sprawy i do wyjaśnienia rzeczywistej treści stosunków faktycznych i prawnych. Jednocześnie przepis ten wyposażał sąd w prawo do podejmowania z urzędu czynności dopuszczalnych według stanu sprawy, jakie uzna za potrzebne do uzupełnienia materiału i dowodów przedstawionych przez strony i uczestników postępowania.

Z przepisem tym korespondował przepis art. 232 *in fine* k.p.c., uprawniający sąd do zarządzenia odpowiedniego dochodzenia dla ustalenia koniecznych dowodów oraz przepis art. 368 pkt 3 k.p.c. wskazujący – jako jedną z podstaw, na których można oprzeć rewizję – niewyjaśnienie wszystkich okoliczności faktycznych istotnych dla rozstrzygnięcia sprawy.

Również i te przepisy uległy zmianie.

Przepis art. 232 k.p.c. otrzymał brzmienie: „Strony są obowiązane wskazywać dowody dla stwierdzenia faktów, z których wywodzą skutki prawne. Sąd może dopuścić dowód niewskazany przez stronę”.

Natomiast przepis art. 368 pkt 3 k.p.c. został z kodeksu wyeliminowany poprzez wprowadzenie apelacji w miejsce dotychczasowej rewizji.

Wymieniony na wstępie art. 3 k.p.c. nie posiada już zatem paragrafów, a na jego treść składa się wyłącznie treść dotychczasowego § 1 tego przepisu.

Zmiany powyższe mają podstawowe znaczenie dla kształtu całego postępowania cywilnego, bowiem nadają właściwą treść **zasadzie kontrydiktoryjności**.

Dotychczasowe uregulowania w omawianym zakresie stanowiły istotny wy-

łom w zasadzie kontrydiktoryjności na rzecz zasady inkwizycyjności (zasady śledczej), gdyż w znacznej mierze gromadzenie materiału procesowego (tj. materiału faktycznego i dowodowego) przerzucały na barki sądu.

Aktualnie zatem, rzeczywiście ciężar udowodnienia faktu, zgodnie z art. 6 k.c., spoczywa na osobie, która z tego faktu wywodzi skutki prawne.

W ten sposób sąd może być obiektywnym arbitrem, rozstrzygającym każdą sprawę, bez angażowania się po którejkolwiek stronie procesu poprzez uzupełnienia materiału faktycznego i dowodowego.

Aby powyższy cel został osiągnięty zdanie drugie art. 232 k.p.c. należy tak rozumieć, że sąd może dopuścić dowód niewskazany przez strony, jeżeli wynika to z akt sprawy lub jeżeli o danym dowodzie powziął wiadomość od stron procesowych.

Kodeks pozostawia jednak uregulowania, które stanowią ograniczenie zasady kontrydiktoryjności na rzecz zasady inkwizycyjności, a mianowicie:

1) poprzez branie pod uwagę tzw. faktur notoryjnych, tzn. powszechnie znanych lub znanych sądowi urzędowo (art. 213 § 1 i art. 228 § 1 i § 2)

2) poprzez uprawnienia sądu do wszczynania z urzędu postępowania (np. w sprawach opiekuńczych – art. 570 k.p.c.) lub wszczynania z urzędu postępowania tzw. wpadkowego (np. zarządzenie dochodzenia w razie powzięcia wątpliwości co do istotnego stanu majątkowego strony domagającej się zwolnienia od kosztów sądowych lub z niego korzystającej – art. 116 § 1).

Ograniczenia te jednak nie prowadzą do podważania podstaw zasady kontrydiktoryjności. W pierwszym przypadku

bowiem za taką regulacją przemawiają oczywiste względy celowości. W drugim zaś wypadku, za którym przemawiają m.in. względy słuszności, uczestnicy postępowania nieprocesowego mogą zawsze uzupełniać materiał procesowy zgromadzony przez sąd.

W tym miejscu zaakcentować należy, że aktualna regulacja zasady kontryktoryjności nie narusza interesów procesowych stron, nawet nieporadnych lub źle sytuowanych materialnie.

Przed wszystkim bowiem, kodeks w art. 5 zobowiązuje sąd do udzielania stronom i uczestnikom postępowania występującym bez profesjonalnego pełnomocnika (adwokata lub radcy prawnego) potrzebnych wskazówek co do czynności procesowych oraz pouczenia ich o skutkach prawnych tych czynności i skutkach zaniedbań.

Nadto w art. 212 k.p.c. nakłada na sąd obowiązek – w razie potrzeby – udzielania stronom odpowiednich pouczeń i wskazówek, a stosownie do okoliczności zwracania uwagi na celowość ustanowienia pełnomocnika. Wreszcie przepisy art. 111–124 k.p.c. przewidują możliwość zwolnienia każdej strony procesowej od kosztów sądowych, jeżeli nie jest w stanie ich ponieść, i ustanowienia dla niej adwokata lub radcy prawnego.

Reasumując tę część rozważań, stwierdzić trzeba, że dokonane zmiany art. art. 3 i 232 k.p.c. są słuszne, celowe i nadają właściwą treść zasadzie kontryktoryjności.

III. Pozostałe zmiany w przepisach Księgi Pierwszej – proces

1. Zmianie uległa treść **art. 17 pkt 4 k.p.c.**, dotyczącego właściwości sądów wojewódzkich.

Według aktualnego brzmienia tego przepisu do właściwości sądów wojewódzkich należą obecnie sprawy o prawa majątkowe, w których wartość przedmiotu sporu przewyższa piętnaście tysięcy złotych, oprócz spraw o alimenty, o naruszenie posiadania i o zniesienie wspólności majątkowej między małżonkami.

Zmianę tę należy uznać za słuszną. Próg piętnastu tysięcy złotych dla wartości przedmiotu sporu, po przekroczeniu którego właściwy rzeczowo do rozpoznania sprawy staje się sąd wojewódzki – jest rozsądnie wyważony. Z aktualnej statystyki Ministerstwa Sprawiedliwości wynika, że 65% spraw o prawa majątkowe to sprawy, których wartość nie przekracza owego progu. Proporcje zatem między ilością tych spraw rozpoznawanych przez sądy rejonowe i wojewódzkie są należyście wyważone. Za trafne i celowe uznać również należy wyartykułowanie, że sprawy o alimenty, o naruszenie posiadania i o zniesienie wspólności majątkowej między małżonkami należą do właściwości rzeczowej sądów rejonowych.

Dotychczasowa praktyka bowiem wykazywała, że na tym tle dochodziło do różnych interpretacji, wyjaśnianych nie zawsze trafnie przez Sąd Najwyższy w drodze uchwał wydawanych w odpowiedzi na pytanie prawne².

2. Istotną zmianę wprowadza nowa treść **art. 47 § 1 k.p.c.**

Przepis ten wprowadza zasadę rozpoznawania spraw w pierwszej instancji przez jednego sędziego (bez udziału ławników) za wyjątkiem spraw:

- a) z zakresu prawa pracy i ubezpieczeń społecznych,
- b) ze stosunków rodzinnych – z wyjątkiem spraw o alimenty (art. 47 § 1 k.p.c.)

c) jeżeli przepis szczególny stanowi inaczej (art. 47 § 3 k.p.c.).

Do spraw, w których przepis szczególny stanowi inaczej, należy jedynie sprawa o wyłączenie sędziego, rozstrzygana przez sąd w składzie trzech sędziów zawodowych (art. 52 § 2 k.p.c.).

Wedle nowej regulacji postanowienia poza rozprawą oraz zarządzenia wydaje wyłącznie przewodniczący (art. 47 § 2). Nadto prezes sądu, jeżeli uzna to za wskazane ze względu na szczególną zawziętość lub precedensowy charakter sprawy, może zarządzić rozpoznanie sprawy w składzie trzech sędziów zawodowych (art. 47 § 4).

3. Zasadniczą zmianę wprowadził ustawodawca w przepisie **art. 87 k.p.c.**, w zakresie kręgu osób, które mogą być pełnomocnikami procesowymi.

Według nowej treści art. 87 § 1 pełnomocnikiem może być:

- adwokat;
- radca prawny;
- współuczestnik sporu;
- rodzice, małżonek i rodzeństwo;
- zstępni i rodzice;
- osoby pozostające ze stroną w stosunku przysposobienia.

Jak łatwo zauważyć, w stosunku do dotychczasowej treści art. 87 § 1 **uprawnienia do bycia pełnomocnikiem procesowym strony w każdej sprawie cywilnej uzyskali radcy prawni**, natomiast utraciły je osoby pozostające ze stroną w stałym stosunku zlecenia, jeżeli przedmiot sprawy wchodził w zakres tego zlecenia, oraz osoby sprawujące zarząd majątku lub interesów strony.

Upewnienia nadane radcom prawnym w zakresie pełnomocnictwa procesowego stały się dziełem przypadku,

nie do końca przemyślanego przez ustawodawcę.

Propozycji takiej nie zawierał bowiem projekt Komisji sejmowej przedstawiony Sejmowi, a zmianę wprowadzono na skutek wniosku, zgłoszonego przez jednego z posłów w trakcie debaty nad projektem nowelizacji kodeksu postępowania cywilnego³.

Co gorsze, stało się to wbrew stanowisku obu samorządów zawodowych: adwokackiego i radcowskiego⁴.

Mało tego, zmiana owa nastąpiła przed nowelizacją Prawa o adwokaturze i Ustawy o radcach prawnych, co do treści której oba samorzady osiągnęły konsensus.

W aktualnym stanie prawnym omawiana zmiana pozostaje w sprzeczności:

1) z konstytucyjną zasadą swobody działalności samorządowej (art. 5 Konstytucji RP);

2) art. 1 Prawa o adwokaturze (Dz. U. z 1982 r., Nr 16, poz. 124), według którego adwokatura powołana jest do udzielania pomocy prawnej, współdziałania w ochronie praw i wolności obywatelskich oraz w kształtowaniu i stosowaniu prawa;

3) art. 2 Ustawy o radcach prawnych (Dz. U. z 1982 r. Nr 16, poz. 145), który określa zadania radców prawnych, stanowiąc, że obsługa prawna wykonywana przez radcę prawnego ma na celu umacnianie porządku prawnego, ochronę interesów jednostki organizacyjnej, na rzecz której radca prawny wykonuje obsługę prawną oraz poszanowanie w działalności tej jednostki praw obywateli i innych podmiotów.

Nadto radcowie prawni nie są przygotowani należycie do tak szerokiego wachlarza spraw obejmujących obecnie ich

uprawnienia, jako pełnomocników procesowych (np. sprawy rodzinne, spadkowe i in.).

W rezultacie – wobec treści zasady kontrydiktoryjności – koszt tej nowelizacji poniesie społeczeństwo, czyli obywatele.

W konsekwencji nowelizacji § 1, zmianie uległ również § 2 art. 87 k.p.c., który stanowi, że pełnomocnikiem osoby prawnej lub podmiotu gospodarczego, w tym nie posiadającego osobowości prawnej, może być również pracownik tej jednostki albo jej organu nadrzędnego.

Przepis ten zawiera również delegację ustawową dla Rady Ministrów do ustalenia odrębnych zasad ustanawiania pełnomocników przez państwowe osoby prawne lub państwowe jednostki organizacyjne nie posiadające osobowości prawnej.

Na skutek poprawek Senatu RP do § 2 art. 87 k.p.c. dodano zdanie trzecie, mocą którego osoba prawna prowadząca obsługę prawną podmiotu gospodarczego może udzielić pełnomocnictwa procesowego w jego imieniu adwokatowi lub radcy prawnemu, jeżeli została do tego upoważniona przez ten podmiot.

W pozostałej części tego przepisu, tj. § § 3, 4 i 5 art. 87 nie poczyniono żadnych zmian.

4. Celową zmianę wprowadził ustawodawca w przepisie art. 133 k.p.c., dodając po § 2 – § 2a i § 2b, a ponadto w art. 139 w § 3 oraz dodając do tego przepisu § 4. Przepisy te dotyczą doręczeń.

Słusznie ustawodawca uzupełnił przepis art. 133 k.p.c. wprowadzając w § 2a zasadę, że pisma procesowe dla podmiotów gospodarczych, wpisanych do

rejestrów sądowych na podstawie odrębnych przepisów, doręcza się na adres podany w rejestrze, chyba że strona wskazała inny adres dla doręczeń. § 2b art. 133 k.p.c. stanowi zaś, że w razie niemożności doręczenia w sposób określony w § 2a art. 133 k.p.c. stosuje się sankcję przewidzianą w art. 136 § 2 k.p.c., tj. pozostawia się pismo sądowe w aktach sprawy ze skutkiem doręczenia chyba, że nowy adres jest sądowi znany. Z kolei przepis art. 139 § 3 k.p.c. w nowym brzmieniu stanowi, że pisma dla osób prawnych i organizacji podlegających wpisowi do rejestru na podstawie odrębnych przepisów – w razie niemożności doręczenia w sposób przewidziany w artykułach poprzedzających z uwagi na nieujawnienie w rejestrze zmiany adresu – pozostawia się w aktach sprawy ze skutkiem doręczenia, chyba że nowy adres jest sądowi znany.

Jednocześnie ustawodawca nałożył na sąd rejestrowy obowiązek pouczenia wnioskodawcy, przy ogłoszeniu lub doręczeniu postanowienia o pierwszym wpisie, o skutkach zaniedbania ujawnienia w rejestrze zmian określonych w § 3 art. 139 (§ 4 art. 139).

5. Ustawodawca podwyższył też wysokość grzywny z dotychczasowych pięćdziesięciu złotych do kwoty jednego tysiąca złotych (art. 163 § 1 zdanie pierwsze k.p.c.).

Zmianę tę należy uznać za słuszną i to nie tylko w związku z inflacją. Grzywna bowiem powinna mieć nie tylko wymiar symboliczny, ale realnie dolegliwy, a więc i wychowawczy.

6. Słuszna jest również zmiana treści art. 194 § 1 k.p.c., polegająca na dodaniu istotnego, drugiego zdania o treści: „Osoba wezwana do udziału w sprawie na

wniosek pozwanego może domagać się zwrotu kosztów **wyłącznie** od pozwanego, jeżeli okaże się, że wniosek był bezzasadny.

Zgodnie z poczuciem sprawiedliwości, słusznie ten kto bezpodstawnie wzywa do udziału w sprawie, powinien ponieść koszty takiego wezwania.

7. Do istotnych należy zaliczyć zmianę dokonaną w treści art. 203 § 4 k.p.c. Dlatego warto przytoczyć treść tego przepisu w nowym brzmieniu: „Sąd może uznać za niedopuszczalne cofnięcie pozwu, zrzeczenie się lub ograniczenie roszczenia **tylko wtedy**, gdy **okoliczności sprawy wskazują, że wymienione czynności są sprzeczne z prawem lub zasadami współżycia społecznego albo zmierzają do obejścia prawa**”.

Łatwo zauważyć, iż w stosunku do poprzedniej treści powyższego przepisu znacznie ograniczona została możliwość ingerencji sądu w czynności dyspozytywne stron jakimi są cofnięcie pozwu, zrzeczenie się roszczenia lub jego ograniczenie.

Po pierwsze – sąd może, ale nie musi, jak dotychczas uznać te czynności za niedopuszczalne.

Po drugie – zawężił się katalog podstaw ingerencji sądu.

Po trzecie – pominięte zostało postanowienie, że wszelkie czynności, choćby podjęte poza sądem, dla uchylecia się od skutków prawnych takiego sprzeciwu, są nieważne.

Nowa regulacja z art. 203 § 4 k.p.c. koresponduje z zasadą dyspozytywności, której wyrazem m.in. jest minimalizowanie ingerencji sądu w czynności dyspozytywne stron procesowych.

8. Również uzasadnione zmiany nastąpiły w treści **art. 213 § 1 i § 2 k.p.c.**

W **§ 1 art. 213 k.p.c.** wyeliminowano postanowienie, wedle którego w celu uzupełnienia lub wyjaśnienia twierdzeń stron sąd mógł zarządzić odpowiednie dochodzenia.

Owa eliminacja inkwizycyjnych działań sądu koresponduje z podniesieniem rangi zasady kontradyktoryjności, o czym była już mowa w części II niniejszego opracowania.

Z kolei **§ 2 art. 213 k.p.c.** w nowym brzmieniu **wprowadza zasadę związania sądu uznaniem powództwa** chyba, że uznanie to:

- a) jest sprzeczne z prawem,
 - b) jest sprzeczne z zasadami współżycia społecznego
- lub

c) zmierza do obejścia prawa.

Także i ta zmiana jest słuszna, bowiem eksponuje zasadę dyspozytywności i ogranicza ingerencję sądu w czynności dyspozytywne stron.

9. Znowelizowaniu uległ też przepis **art. 316 § 1 k.p.c.**, który otrzymał brzmienie: „Po zamknięciu rozprawy sąd wydaje wyrok, biorąc za podstawę stan rzeczy istniejący w chwili zamknięcia rozprawy; w szczególności zasądzeniu roszczenia nie stoi na przeszkodzie okoliczność, że stało się ono wymagalne w toku rozprawy”.

Jak widać zmianie uległ pierwszy człon zdania (do średnika) **§ 1 art. 316 k.p.c.**

Obecnie zatem, sąd zamyka rozprawę bez konieczności uznawania, że sprawa jest dostatecznie wyjaśniona do stanowczego rozstrzygnięcia danego stosunku prawnego.

I ta zmiana pozostaje w zgodności z zasadą kontradyktoryjności. Sąd bowiem zamknie rozprawę, jeżeli strony

nie zgłaszają w ogóle lub też nie zgłaszają dalszych środków dowodowych chyba, że zupełnie wyjątkowo uzna za konieczne dopuszczenie dowodu niewskazanego przez strony (art. 232 k.p.c.).

Konsekwencją tej nowelizacji powinno być m. in. wzmożenie aktywności stron procesowych, bowiem ich bierność, odmiennie niż dotychczas (patrz: poprzednia treść art. 3 § 2 k.p.c.), może prowadzić do niekorzystnych dla nich skutków, tj. do przegrania lub częściowego przegrania procesu.

10. Ustawodawca poszerzył katalog zażaleń, uzupełniając art. 394 § 1 k.p.c., poprzez dodanie pkt 4¹, przewidującego zażalenie do sądu drugiej instancji na postanowienia, których przedmiotem jest wstrzymanie wykonania prawomocnego orzeczenia do czasu rozstrzygnięcia skargi o wznowienie postępowania.

11. Konsekwencją omówionych powyżej zmian, zwłaszcza zaś nowej treści zasady kontrydiktoryjności i dyspozytywności, jest nowelizacja przepisu art. 397 k.p.c., zwłaszcza jego § 1.

Według obecnej treści § 1 art. 397 k.p.c. sąd rozpoznaje zażalenie na posiedzeniu niejawnym.

Wyliminowana zatem została możliwość dokonania przez sąd drugiej instancji ustaleń i zarządzenia w razie potrzeby odpowiedniego dochodzenia. Natomiast nowe fakty i dowody sąd drugiej instancji będzie mógł pominąć, jeżeli strona mogła je powołać w postępowaniu przed sądem pierwszej instancji chyba, że potrzeba powołania się na nie wynika później (art. 381 k.p.c. w związku z art. 397 § 2 k.p.c.).

W § 2 art. 397 k.p.c. stanowi się, że do postępowania toczącego się na skutek zażalenia stosuje się odpowiednio przepisy o postępowaniu apelacyjnym.

12. Znaczne zmiany dokonane zostały w przepisach dotyczących wznowienia postępowania.

Nowelą zostały objęte następujące przepisy kodeksu postępowania cywilnego w tym zakresie: **art. art. 401, 405, 407 i 412 k.p.c.**

Skreślono natomiast przepis **art. 402 k.p.c.**

Przed wszystkim poszerzony został katalog podstaw nieważności, w zakresie tzw. powodów nieważności, wymienionych w **art. 401 k.p.c.**, i tak:

a) o osoby nieuprawnione uczestniczące w składzie sądu (pkt 1 art. 401 k.p.c.)

oraz

b) o sytuacje, w których strona nie miała zdolności sądowej lub procesowej, albo nie była należycie reprezentowana, bądź jeśli skutek naruszenia przepisów prawa była pozbawiona możliwości działania (pkt 2 art. 402).

Ustawodawca poszerzył również katalog tzw. właściwych podstaw restytucyjnych wymienionych w **art. 403 k.p.c.**

Zmieniony bowiem został § 2 art. 403 k.p.c., a nadto dodany § 3 do tego artykułu.

W § 2 art. 403 k.p.c. przewidziano li tylko podstawę restytucyjną odnoszącą się do późniejszego wykrycia okoliczności faktycznych lub środków dowodowych pozostawiając identyczną jak dotychczas treść tego paragrafu, po przecinku i po słowie: „albo”.

Natomiast człon pierwszy dotychczasowego § 2 art. 403 k.p.c. przeniesiono do nowo utworzonego § 3 z tym dodatkiem, że po średniku przepis ten stanowi: „w tym wypadku przedmiotem rozpoznania przez sąd jest nie tylko zaskarżony wyrok, lecz również z urzędu inne

prawomocne wyroki dotyczące tego samego stosunku prawnego”.

Zmiana przepisu **art. 405 k.p.c.** polega na zmianie właściwości rzeczowej sądu do wznowienia postępowania.

I tak do wznowienia postępowania z przyczyn nieważności właściwy jest sąd, który wydał zaskarżony wyrok, a jeżeli zaskarżono wyroki sądów różnych instancji, właściwy jest sąd instancji wyższej. Np. jeżeli zaskarżono wyroki sądu pierwszej instancji, sądu drugiej instancji i sądu trzeciej instancji – właściwy do rozpoznania skargi o wznowienie postępowania będzie Sąd Najwyższy (z zastrzeżeniem postanowień art. 412 § 4 k.p.c.).

Jeżeli zaś skarga o wznowienie postępowania opiera się na innej podstawie, właściwy jest sąd, który **ostatnio orzekł co do istoty sprawy** (art. 405 *in fine* k.p.c.).

W **art. 407 k.p.c.** przedłużony został termin do wniesienia skargi o wznowienie postępowania z miesięcznego do terminu **trzymiesięcznego**.

W logicznym związku ze zmianą art. 403 § 3 k.p.c. pozostaje zmiana przepisu **§ 3 art. 412 k.p.c.**

Do **art. 412 k.p.c.** dodano też **§ 4** o brzmieniu: „Jeżeli do rozstrzygnięcia o wznowieniu postępowania właściwy jest Sąd Najwyższy, sąd ten orzeka tylko o dopuszczalności wznowienia, a rozpoznanie sprawy przekazuje sądowi drugiej instancji”.

Skreślenie zatem **art. 402 k.p.c.** jest konsekwencją wprowadzenia systemu trójinstancyjnego.

13. Skreśleniu uległ dział VII, „Rewizja nadzwyczajna”, tytułu VI Księgi Pierwszej, Części Pierwszej kodeksu postępowania cywilnego.

W związku bowiem z wprowadzeniem kasacji instytucja rewizji nadzwyczajnej przechodzi w zasłużone zapomnienie.

14. W przepisach ogólnych postępowania odrębnego w sprawach małżeńskich dodano przepis **art. 434¹ k.p.c.** o treści: „Wyrok sądu drugiej instancji nie jest natychmiast wykonalny”.

Przepis ten wprowadza wyjątek od zasady natychmiastowej wykonalności wyroków sądu drugiej instancji, kreowanej w art. 388 § 1 zd. 1 k.p.c.

15. W postępowaniu odrębnym w sprawach z zakresu prawa pracy i ubezpieczeń społecznych, oprócz zmian omówionych przeze mnie w artykule o kasacji⁵ wprowadzono również inne zmiany. Polegają one na skreśleniu przepisów art. 477³ do art. 477⁵ k.p.c. oraz na skreśleniu w art. 477⁷ k.p.c. wyrazów: „i 477³ do art. 477⁵”.

Natomiast nowe brzmienie otrzymał przepis **art. 477⁶ k.p.c.** Owa zmiana polega na wprowadzeniu trzech paragrafów, dotyczących zagadnienia wykonalności wyroków wydanych w sprawach z zakresu prawa pracy.

W postępowaniu w sprawach z zakresu ubezpieczeń społecznych skreśleniu uległy przepisy art. 477¹⁵ k.p.c., zaś przepisowi **art. 477⁸ k.p.c.** nadano brzmienie: „Sprawy, w których wniesiono odwołanie od decyzji organów rentowych, należą do właściwości sądów wojewódzkich”.

Zmiana ta stanowi konsekwencję nowego brzmienia art. 47 § 1 k.p.c.

W art. 477^{14a} k.p.c. wyraz „rewizyjny” zastąpiono wyrazami „drugiej instancji”, a to w związku z wyeliminowaniem rewizji i wprowadzeniem w jej miejsce apelacji.

16. W postępowaniu odrębnym w sprawach gospodarczych dokonano skreślenia następujących przepisów: art. art. 479⁵, 479¹⁵, 479²⁰, 479²¹, 479²⁴ oraz 479²⁶ i 479²⁷ k.p.c.

W art. 479⁹ w § 2 k.p.c. wyraz: „rewizji” zastąpiono wyrazami „apelacji, kasacji”.

Nowe brzmienie otrzymał przepis art. 479¹³ § 2 k.p.c., poprzez poszerzenie katalogu podstaw do uznania za niedopuszczalną ugody zawartej przez strony o nową podstawę, a mianowicie jeżeli ugoda zmierza do obejścia prawa.

Nową treść ustawodawca nadał również art. 479¹⁴ § 1 k.p.c. Zmiana ta polega na tym, że pozwany jest obowiązany do wniesienia odpowiedzi na pozew li tylko w sprawach, w których sąd nie wydał nakazu zapłaty w postępowaniu nakazowym lub upominawczym. Jednocześnie ujednotaczono termin do wniesienia odpowiedzi na pozew, który obecnie we wszystkich sprawach wynosi dwa tygodnie od otrzymania pozwu.

Dotychczasowa treść art. 479²⁴ otrzymała oznaczenie § 1, dodano też § 2 art. 479²⁴, który dozwala w postępowaniu nakazowym na dołączenie do pozwu miast oryginałów – odpisów dokumentów poświadczonych za zgodność z oryginałem przez notariusza, adwokata lub radcę prawnego. Nie dotyczy to jednak weksli i czeków.

17. W szczególnym postępowaniu odrębnym w sprawach gospodarczych, a mianowicie w postępowaniu w sprawach z zakresu przeciwdziałania praktykom monopolistycznym, ustawodawca dokonał istotnej zmiany. Dotychczasowa treść art. 479³⁵ k.p.c. wykluczała jakiegokolwiek środki odwoławcze od orzeczeń sądu antymonopolowego, stanowiąc, iż orzeczenia te są prawomocne.

Nowelizacja dokonała zmiany przepisu art. 479³⁵ k.p.c. nadając mu dwa paragrafy.

W § 2 tego przepisu wprowadza się środek odwoławczy od orzeczeń sądu antymonopolowego w postaci kasacji do Sądu Najwyższego.

W nowo dodanym § 1 tego przepisu stanowi się, że do wyroku sądu antymonopolowego stosuje się odpowiednio przepisy art. 387 i 388 k.p.c. Te ostatnie przepisy dotyczą kwestii uzasadniania orzeczeń oraz ich wykonalności.

Należy zwrócić uwagę na treść przepisu art. 387 § 3 k.p.c., wg którego orzeczenie z uzasadnieniem doręcza się tej stronie, która w terminie tygodniowym od ogłoszenia sentencji zażądała doręczenia.

Przepis art. 393⁴ k.p.c. stanowi bowiem, że kasację wnosi się do sądu, który wydał zaskarżony wyrok lub postanowienie, w terminie miesięcznym od dnia doręczenia orzeczenia stronie skarżącej.

Zatem w razie niezażądania w ustawowym terminie uzasadnienia orzeczenia sądu antymonopolowego, strona traci możliwość wniesienia od tego orzeczenia kasacji do Sądu Najwyższego.

18. Zmiany nastąpiły również w postępowaniu nakazowym i upominawczym.

Skreśleniu uległy przepisy art. art. 489, 490 i 493 § 2.

Nowe brzmienie ustawodawca nadał art. 485 k.p.c. poprzez:

- nadanie mu dwóch paragrafów;
- wprowadzenie zasady, że w trybie postępowania nakazowego można rozpoznać **każdą sprawę** dotyczącą wierzytelności pieniężnej albo świadczenia innych rzeczy zamiennych, pod warunkiem

kiem, że sąd uzna, iż okoliczności uzasadniające dochodzenie roszczenia są udowodnione w całości dołączonymi do pozwu dokumentami urzędowymi lub prywatnymi (§ 1 art. 485 k.p.c.);

– jeżeli brak jest podstaw do wydania nakazu zapłaty, postępowanie toczy się w trybie zwykłym, przed sądem rzeczowo właściwym (§ 2 art. 485 k.p.c.). Powyższe oznacza, że w każdej sprawie, o ile zachodzą po temu warunki, sąd **z urzędu** może wydać nakaz zapłaty, nawet bez wyraźnego żądania powoda.

Nowelizacja ta powinna usprawnić postępowanie sądowe w wielu innych sprawach. Nie jest też już konieczne składanie przez powoda osobnego wniosku o przekazanie sprawy na drogę procesu, bowiem w razie braku podstaw do wydania nakazu zapłaty sąd **z urzędu** prowadzi postępowanie w zwykłym trybie procesowym. Stąd też skreślenie dotychczasowego art. 489 k.p.c., eliminujące możliwość wydania przez sąd postanowienia o odmowie wydania nakazu zapłaty.

Przepis art. 486 k.p.c. otrzymał również nowe brzmienie: wprowadzono w miejsce dotychczasowej treści dwa paragrafy.

W § 1 art. 486 k.p.c. złagodzone wymagania formalne dot. zobowiązań wynikających z weksla lub czeku. Z kolei § 2 art. 486 k.p.c. odwołuje się do postanowień omówionego powyżej art. 485 § 2 k.p.c. Oznacza to, że w razie braku podstaw do wydania nakazu zapłaty na podstawie weksla lub czeku, postępowanie toczy się z urzędu w zwykłym trybie procesowym, przed sądem rzeczowo właściwym.

Zasadniczą zmianę wprowadza skreślenie ostatniego zdania § 1 art. 493

k.p.c., zakazującego wniesienie powództwa wzajemnego. Zmiana owa w rezultacie dopuszcza wniesienie powództwa wzajemnego w zarzutach od nakazu zapłaty, bądź oddzielnie, nie później jednak niż na pierwszej rozprawie (art. 204 § 1 k.p.c.).

W postępowaniu upominawczym nowelizacja objęła przede wszystkim przepis art. 498 k.p.c., poprzez nadanie mu dwóch paragrafów wprowadzających istotne zmiany, a mianowicie:

– podwyższono próg wartości przedmiotu sporu do kwoty pięciu tysięcy złotych (§ 1 art. 498 k.p.c.);

– w razie braku podstaw do wydania nakazu zapłaty postępowanie z urzędu toczy się w trybie zwykłym (§ 2 art. 498 k.p.c.).

W konsekwencji tej ostatniej zmiany skreśleniu uległy przepisy art. 500 i 501 k.p.c.

IV. Zmiany w postępowaniu nieprocesowym

1. Przede wszystkim zmianie uległ przepis **art. 509 k.p.c.** dotyczący składu sądu. Poszerzony został katalog spraw, w których orzeka jeden sędzia bez udziału ławników.

Zatem w składzie ławniczym (tzn. jeden sędzia i dwóch ławników) orzeka sąd tylko w czterech wypadkach (a nie jak dotychczas w dziewięciu wypadkach), a mianowicie w sprawach o:

1) pozbawienie lub ograniczenie władzy rodzicielskiej;

2) udzielenie zezwolenia rodzicom i opiekunom na rozporządzenie majątkiem dziecka;

3) przysposobienie;

4) rozstrzygnięcie sporu między radą pracowniczą przedsiębiorstwa a dyrek-

torem przedsiębiorstwa, albo między tymi organami a organem założycielskim lub sprawującym nadzór nad przedsiębiorstwem.

Jak łatwo dostrzec w owych czterech rodzajach spraw dotychczas orzekano również w składzie trzyosobowym sądu. Novum stanowią tylko sprawy o ograniczenie władzy rodzicielskiej.

2. W związku z wprowadzeniem systemu trójinstancyjnego ustawodawca wprowadził nowy przepis **art. 519¹ k.p.c.**, który wyklucza kasację w postępowaniu nieprocesowym w następujących wypadkach:

1) jeżeli przepisy księgi drugiej części pierwszej przewidują możliwość zmiany lub uchylecia prawomocnego postanowienia – § 1 art. 519¹ k.p.c., np. można zmienić każde prawomocne postanowienie **oddalające wniosek** w razie zmiany okoliczności (art. 523 *in fine* k.p.c.); można zmienić prawomocne postanowienie sądu opiekuńczego, jeżeli wymaga tego dobro osoby, której postępowanie dotyczy (art. 577 k.p.c.); uchyla się postanowienia orzekające uznanie za zmarłego lub stwierdzenie zgonu (art. 541 § 1 k.p.c., 543 k.p.c. i in.);

2) dotyczących zarządu związanego z współwłasnością lub użytkowaniem;

3) wymienionych w art. 691¹ k.p.c. (tzn. w sprawach z zakresu przepisów o przedsiębiorstwach państwowych i o samorządzie załogi przedsiębiorstwa państwowego);

4) dotyczących złożenia przedmiotu świadczenia do depozytu sądowego (§ 1 art. 519¹ k.p.c.).

5) w postępowaniu rejestrowym – w żadnym wypadku, za wyjątkiem postanowień drugiej instancji w przedmiocie wpisu lub wykreślenia z rejestru

podmiotu podlegającego rejestracji (§ 3 art. 519¹ k.p.c.).

3. **Art. 719 § 2 k.p.c.** uległ zmianie w tym sensie, że odtworzenie li tylko akt sądu drugiej instancji i Sądu Najwyższego należy do właściwości tych sądów.

V. Zmiany w przepisach postępowania zabezpieczającego

1. Istotna, dyscyplinująca sprawność postępowania zabezpieczającego, zmiana nastąpiła w treści **art. 732 k.p.c.**

Dotychczasowa treść tego przepisu została oznaczona jako § 1. Dodano zaś § 2, który wprowadza terminy, w których sąd obowiązany jest rozpoznać wnioski o zabezpieczenie roszczenia, a mianowicie:

- bezzwłocznie;
- nie później jednak niż w terminie tygodnia od złożenia wniosku;
- nie później niż w ciągu miesiąca, jeżeli ustawa przewiduje rozpoznanie wniosku na rozprawie.

Bieg terminu do rozpoznania przez sąd wniosku o zabezpieczenie roszczenia rozpoczyna się z chwilą uiszczenia należnej opłaty sądowej (np. wpisu od pozwu, wniosku w postępowaniu nieprocesowym). Wynika to z treści art. 16 ust. 1 ustawy z 13 czerwca 1967 r. o kosztach sądowych (Dz. U. nr 24, poz. 110), według którego sąd nie podejmie żadnej czynności na skutek pisma, od którego nie została uiszczona należna opłata. Przy wpisach stałych, należycie opłaconych, termin ów biegnie z chwilą złożenia pisma procesowego, pozwu lub wniosku, zawierającego wniosek o zabezpieczenie roszczenia, zgodnie z przepisami postępowania cywilnego.

Jeżeli wniosek o zabezpieczenie roszczenia złożony jest w odrębnym lub

kolejnym piśmie procesowym (po wniesieniu pozwu lub wniosku w postępowaniu nieprocesowym) – bieg terminu do jego rozpoznania zaczyna się z chwilą złożenia takiego wniosku (art. 165 k.p.c.).

Termin przewidziany w art. 732 § 2 k.p.c. do rozpoznania przez sąd wniosku o zabezpieczenie roszczenia, jako termin przewidziany do dokonania czynności przez organ procesowy, **jest terminem instrukcyjnym**.

W konsekwencji tego, niezachowanie owego terminu przez sąd nie rodzi żadnych skutków procesowych.

Jednakże w razie poniesienia szkody przez stronę składającą wniosek o zabezpieczenie, na skutek nierozpoznania tego wniosku w przewidzianym terminie, Skarb Państwa może ponieść odpowiedzialność odszkodowawczą na podstawie przepisu art. 417 k.c.

2. Zmiana przepisu art. 753 § 2 k.p.c. polega na poszerzeniu katalogu roszczeń, w których zabezpieczenie może nastąpić z urzędu bez konieczności udowodnienia, że brak zabezpieczenia pozbawiłby wierzyciela zaspokojenia – o roszczenia o wynagrodzenie, wynikające ze stosunku pracy.

VI. Zmiany w przepisach postępowania egzekucyjnego

1. W przepisie art. 762 § 1 k.p.c. podwyższono karę grzywny do pięciuset złotych oraz skreślono zdanie drugie, dot. możliwości ukarania grzywną dłużnika, który zaniedba obowiązku powiadomienia o zmianie miejsca swego pobytu.

Ta ostatnia zmiana nie wydaje się trafna w świetle powszechnie znanej tendencji do uchylania się dłużników od

egzekucji, m.in. poprzez zmianę, a nawet często zmiany miejsca zamieszkania.

2. Ustawodawca dodał przepis art. 775¹ § 1 i § 2 k.p.c., eliminujący kasację od postanowień sądu drugiej instancji, wydanych po rozpoznaniu zażalenia (art. 767 § 3 k.p.c.), za wyjątkiem postanowień sądu drugiej instancji:

1) w przedmiocie przybicia i przysądzenia własności nieruchomości nabytej w drodze licytacji

oraz

2) w przedmiocie planu podziału między wierzycieli sumy uzyskanej z egzekucji,

od których to postanowień kasacja przysługuje (§ 2 art. 775¹ k.p.c.).

3. Nowe brzmienie otrzymał również przepis art. 867 k.p.c. Zmiana dotyczy w zasadzie § 1 art. 867 k.p.c., a to w związku ze skreśleniem art. 866 k.p.c. Dodano natomiast § 3 i § 4 art. 867 k.p.c. regulujące zasady komisowej sprzedaży nieruchomości.

4. W art. 871 k.p.c. zmieniono zdanie drugie, podwyższając do pięciuset złotych cenę, której przewyższenie ogranicza obowiązek nabywcy do natychmiastowego złożenia, po udzieleniu mu przybicia, jednej piątej ceny, nie mniej jednak niż pięćset złotych.

5. Z kolei w art. 955 § 1 k.p.c. podwyższono wartość oszacowania nieruchomości do pięćdziesięciu tysięcy złotych, po przekroczeniu której obwieszczenie o licytacji powinno zostać ogłoszone także w dzienniku poczytnym w danej miejscowości.

6. Brzmienie art. 977 zdanie drugie k.p.c. uległo zmianie, poprzez wprowadzenie w miejsce pojęcia „jednostki gospodarki uspołecznionej” pojęcia: „pań-

stwowe jednostki organizacyjne lub jednostki organizacyjne samorządu terytorialnego'', a nadto poszerzenie kręgu pełnomocników, w stosunku do których podpisy na udzielonych im pełnomocnictwach nie wymagają poświadczenia – o radców prawnych.

7. Zmiany **art. 978 § 2 k.p.c.** i **art. 1031 zd. drugie k.p.c.** co do kwot tam wymienionych oraz w **art. 1053 § 1 k.p.c.** co do wysokości kwot stanowiących przelicznik za jeden dzień aresztu, wynikają z denominacji złotego.

8. W przepisie **art. 1069 § 1 k.p.c.** pojęcie „jednostki gospodarki społecznej” zastąpiono wyrazami „współwłaścicielowi lub osobie trzeciej”.

VII. Zmiany w przepisach z zakresu międzynarodowego postępowania cywilnego

1. W **art. 1115 § 1 k.p.c.** sprostowano wreszcie błąd, zastępując wyrazy „art. 1112 § 2” wyrazami „art. 1112 § 1.”

2. Zmienione zostało brzmienie przepisu **art. 1150 k.p.c.** dotyczącego wykonania w drodze egzekucji orzeczeń sądów zagranicznych w sprawach cywilnych, należących do drogi sądowej. Zgodnie z nowym brzmieniem tego przepisu orzeczenia te są tytułami egzekucyjnymi i będą w Polsce wykonalne, pod warunkiem wzajemności, jeżeli:

1) orzeczenie podlega wykonaniu w państwie, z którego pochodzi, oraz

2) zachodzą warunki określone w art. 1146 § 1 pkt 1–6 (§ 1 art. 1150 k.p.c.).

Przepis powyższy ma odpowiednie zastosowanie do orzeczeń sądów polubownych wydanych za granicą (§ 2 art. 1150 k.p.c.).

Omawiana zmiana stanowi przejaw

prawidłowej tendencji zbliżania prawa polskiego do prawa europejskiego.

3. Podobny jak wyżej sens ma zmiana **art. 1152 k.p.c.** dotyczący ugody zawartej przed sądem zagranicznym. Według nowego brzmienia owego przepisu ugoda zawarta przed sądem zagranicznym stanowi tytuł egzekucyjny:

1) pod warunkiem wzajemności;

2) jeżeli jest wykonalna w państwie jej zawarcia;

3) jeżeli nie jest sprzeczna z podstawowymi zasadami porządku prawnego w Rzeczypospolitej Polskiej.

VIII. Inne ważniejsze zmiany

1. W związku z wprowadzeniem systemu trójinstancyjnego w szeregu przepisach dokonano skreśleń wyrazu „rewizja” lub „rewizja nadzwyczajna” i zastąpiono je wyrazami: „druga instancja”, bądź „apelacja” i „kasacja”. Są to przepisy art. 48 § 3, 91 pkt 1, 108 § 2, 115, 136 § 3, 342 § 2, 350 § 3, 363 § 2 i § 3, 364 § 1, 394 § 1, 395, 518, 618 § 2, 781 § 1 i 1148 § 3 k.p.c.

2. W konsekwencji zmiany art. 87 § 1 k.p.c. poprzez poszerzenie kręgu osób mogących być pełnomocnikami o radców prawnych, we wszystkich przepisach, które dotyczą tej materii, po wyrazie „advokat” (w różnych przypadkach) dodano wyrazy „i, lub – radca prawny”, a mianowicie w art. 5, 94 § 2, 95, 98 § 2, 109, 114 § 2, 117 § 1 i § 2, 118, 120 § 1, § 2 i § 3, 123, 124, 132 § 1, 188 § 1, 327 § 1 i § 2, 357 § 2, 394 § 1 pkt 2, 466 k.p.c.

Do istotniejszych w omawianym zakresie zmian należy zmiana art. 117 § 1 i § 2 k.p.c. Według aktualnego brzmienia tych przepisów dla strony zwolnionej od kosztów sądowych (w tym również osoby fizycznej) sąd może

ustanowić pełnomocnika procesowego również w osobie radcy prawnego, o wyznaczenie którego zwraca się do okręgowej izby radców prawnych.

3. Zmiana wysokości grzywny, jaką można wymierzyć w postępowaniu cy-

wilnym nastąpiła w następujących przepisach: art. art. 545 § 4, 764, 886 § 1 i 1052 k.p.c.

4. Skreśleniu uległy ponadto przepisy art. art. 402, 866 i 894 k.p.c. (oprócz tych, które omówiono powyżej).

Przypisy:

¹ Por.: „Palestra” 1996, z. 3–4 i 5–6.

² Por.: np. uchwała Sądu Najwyższego z 5 października 1994 r. – III CZP 126/94, „Wokanda” 1994, z. 12, s. 72 oraz A. Zieliński: Glosa do tej uchwały, PS 1996, z. 1.

³ Por.: druk sejmowy – II kadencja, druk 316.

⁴ Por.: Uchwała Krajowego Zjazdu Adwokatury w Poznaniu, podjęta 26 listopada 1995 r. „Palestra” 1996, z. 1–2, s. 234.

⁵ Por.: „Palestra” 1996, z. 5–6.